

DOKUMENTUMOK

1

Pozsony, 1968. március 12. A Csemadok Központi Bizottságának állásfoglalása Csehszlovákia Kommunista Pártja és Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának januári határozatához és javaslata a nemzetiségi kérdés megoldásához.

Mi, a Csemadok tagjai, Csehszlovákia magyar nemzetiségű polgárai, munkások, parasztok, értelmiségiek, párttagok és pártonkívüliek kijelentjük, hogy teljes egészében egyetértünk Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága decemberi és januári üléseinek, valamint Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága januári üléseinek határozataival és az ezeknek következtében azóta beállt változásokkal.⁸⁹

Szilárd meggyőződésünk, hogy e határozatok hazánk felvirágzását, az emberek életének kiteljesedését és javát szolgálják. Az a demokratizálódási folyamat, mely megállíthatatlanul és visszavonhatatlanul kezdetét vette, tovább erősíti a szocializmus vívmányait, pozitív hatással van az emberek egymás közötti viszonyának alakulására, a népgazdaság fellendülésére, az államjogi kérdések rendezésére, a kulturális élet kibontakozására.

Már ez a rövid idő is, amely azóta eltelt, hogy a párton belül a tények alapos elemzésére épülő és az egész nép érdekeit szem előtt tartó progresszív erő győzött, társadalmi életünk minden területén tükrözi, hogy – a marxizmus–leninizmus alkotó továbbfejlesztésével – a kor követelményeinek megfelelő és a további fejlődésnek utat nyitó folyamat kezdődött el.

Fokozódott a társadalmi aktivitás, a társadalmi problémák iránti érdeklődés. A Központi Bizottság januári ülése által kitűzött célok új lendületet adtak a munkának. A közérdek világos megfogalmazása pedig lendületet adott a társadalmi és politikai életnek. Mi, mint társadalmi szervezet tudatosítjuk, hogy ebben az időszakban döntő fontosságú az átgondolt, a szocializmus és hazánk egysége szilárdítása céljának teljes mértékben megfelelő tömegpolitikai és felvilágosító munka. Munkánk fokozásával ehhez kívánunk hozzájárulni. Arra törekszünk, hogy a CSEMADOK tagjai és a csehszlovákiai magyar dolgozók világosan lássák és megismerjék a fő feladatokat, s ezek teljesítésébe – egész hazánk javára – minden erejükkel bekapcsolódjanak.

A párt központi bizottságának januári ülése megkezdte a nemzetiségi kérdésnek az új alapokon való rendezését. Társadalmi életünk e fontos problémájának a teljes egyen-

89 A CSKP KB 1967 decemberében kezdődött, majd 1968 januárjában folytatódott ülése január 5-én amellett, hogy Alexander Dubčeket megválasztotta a párt első titkárává és intézkedéseket hozott a demokratizálás megvalósítására, ígéretet tett többek között a nemzetiségi politika új alapelveinek kidolgozására is. Az SZLKP KB 1968. januári ülése támogatásáról biztosította a CSKP KB határozatait, a CSKP első titkárává választott Dubček helyett pedig Vasil Bifakot választotta meg az SZLKP első titkárává.

jogúság és a demokratizmus szellemében való megoldása, mely most elkezdődött, a nemzetek és nemzetiségek igazi internacionalizmusának elmélyítését célozza, közeledését, testvéri egységét erősíti. Az, hogy e folyamat élén Csehszlovákia Kommunista Pártja áll és integrálja a közös érdekeket, biztosíték arra, hogy sem túlkapásokra, sem formális vagy félmegoldásokra nem kerül sor. Csak a tényleges és teljes politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúság lehet köztársaságunk egységének és erejének szilárd alapja.

Hazánkban nemzetek és nemzetiségek élnek. A nemzetiségi kérdés megoldása nem jelentheti csak a nemzetek egymáshoz való viszonyának megoldását, hanem a teljes egyenjogúság szellemében kell megoldani a nemzetiségek kérdését is.

Sajnos, az e téren jelentkező fogyatékoságokat nem tudták eltávolítani azok a pozitív határozatok sem, amelyeket az SZLKP Központi Bizottsága hozott az utóbbi években. Ezeknek a határozatoknak a teljesítése minduntalan abba a nehézségbe ütközött, hogy végrehajtásuk nem tartozott a Szlovák Nemzeti Tanács hatáskörébe, az összállami szervek viszont a kérdéseket nem intézték el. Így olyan visszás helyzet állott elő, hogy az a Szlovák Nemzeti Tanács kapta feladatul a határozatok teljesítését, mely a gyakorlatban nem rendelkezett kellő hatáskörrel. Ezért a Csemadok Központi Bizottságának az a véleménye, hogy az egyetlen valóban méltó megoldás az ország föderatív alapokon történő átrendezése, s ennek megfelelően rendezni a csehszlovákiai magyar és a többi nemzetiség államjogi helyzetét az öngazgatás elvei alapján.

A Csemadok Központi Bizottsága azzal, hogy a kérdések megoldásának elősegítésére kezdeményező javaslatot terjeszt elő, bizonyítani kívánja, hogy a CSKP KB és az SZLKP KB januári ülésének határozatait és az azóta beállt változásokat nemcsak örömmel és teljes egyetértéssel figyeli, hanem munkájával most és a jövőben is a legmeszszebbmenőkig segíteni akarja.

I.

A nemzetiségek kérdésének megoldásában elért jelentős eredmények mellett súlyos hibák is vannak. E hibáknak fő eredője szerintünk az, hogy:

- az Alkotmányban s más alapvető dokumentumokban a két nemzet mellett nincsenek feltüntetve egyenjogú társadalmi tényezőként a nemzetiségek;⁹⁰
- a nemzetiségek jogi helyzete nincs törvényben meghatározva;
- a nemzetiségeknek nincsenek alkotmányosan választott nemzetiségi szerveik és államjogilag biztosított nemzetiségi intézményeik.

Ennek következtében a nemzetiségeknek nincs meg a teljes egyenjogúságuk.

Világosan ki kell hát mondani, hogy a nemzetiségek a Csehszlovák Szocialista Köztársaság elválaszthatatlan, elszakíthatatlan szerves részét képezik. A nemzetiségek nemcsak mint egyedek egyenjogú polgárai hazánknak, hanem mint társadalmi csoportok is. A Csehszlovák Szocialista Köztársaságot nemzetek és nemzetiségek alkotják. A nemzetek és nemzetiségek egyenjogúak.

A nemzetek és nemzetiségek teljes és tényleges egyenjogúságát az alkotmányban kell biztosítani.

90 Az 1960. július 11-én elfogadott 100/1960 sz. alkotmánytörvény 1. cikkelye szerint: „A Csehszlovák Szocialista Köztársaság két egyenjogú testvérm nemzet, a csehek és szlovákok egységes állama.”

Alkotmányerejű törvényben kell egyértelműen és konkrétan meghatározni a nemzeti-ségek államjogi helyzetét.

1. Olyan nemzetiségi szerveket és intézményeket kell létrehozni, melyek az összál-lami szervek részeként az egyes nemzetiségek egésze nevében aktívan részt vesznek a politikai, közigazgatási és államhatalmi szervek munkájában, és a nemzetiségek problémáinak megoldásában az öngazgatás elve alapján érvényesíthetik akarataikat.

Ennek biztosítása végett a legrövidebb időn belül:

a) Javasoljuk a törvényhozó és végrehajtó szervek felépítésének megfelelően ezek szerves részeként a következő szervek és intézmények létrehozását:

– a Szlovák Nemzeti Tanácsban az SZNT nemzetiségi képviselőiből, valamint szakemberekből mint bizottsági tagokból megalakítani a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzeti-ségi Bizottságát; a Megbízottak Testületének keretében pedig létrehozni a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Megbízotti Hivatalát (Poverenictvo);⁹¹

– a Nemzetgyűlésben a Nemzetgyűlés képviselőiből megalakítani a Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottságát; a kormány mellett pedig nemzetiségi titkárságot létesíteni ál-lamtitkárral az élén;

– hasonlóképpen a kerületi nemzeti bizottságokban a kerületi nemzeti bizottságok nemzetiségi képviselőiből, valamint szakemberekből mint bizottsági tagokból nemzeti-ségi bizottságokat alakítani; a kerületi nemzeti bizottságok mellett pedig nemzetiségi osztályt létesíteni;

– az állam és a nemzeti-territoriális, regionális költségvetések megvitatása és jóvá-hagyási folyamatába a Nemzetgyűlés és a Szlovák Nemzeti Tanács nemzetiségi bizott-ságai joga és kötelessége érvényre juttatni a nemzetiségek specifikus gazdasági és pénzügyi igényeit. Hasonló jogkörrel bír a Csehszlovák Szocialista Köztársaság kormá-nyának nemzetiségi titkársága és a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Megbízotti Hi-vatala az egyes minisztériumok és megbízotti hivatalok irányában az életszínvonal egész ország területén való kiegyenlítődése elveinek szellemében.

b) Javasoljuk a nemzetiségileg vegyes lakosságú járások új területi átszervezését:

– az 1960-ban végrehajtott területi átszervezéskor⁹² kialakított új járások akadályoz-zák a nemzetek és nemzetiségek közeledését és baráti együttélését. A nemzetek és nemzetiségek egységének elmélyítése helyett a nemzetiségi sűrűdások alapjául szolgálnak. Fékezik a nemzetiségi politika gyakorlati megvalósítását, a párt és állami szer-vek határozatainak teljesítését. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy azok a járások, melyek túlnyomólag egynemzetiségűek, a politikai és gazdasági élet területén is jobban fejlőd-nek és eredményesebben működnek.

A politikai és gazdasági élet további javítása, csakúgy, mint a nemzetiségek kérdé-sének megoldása, tényleges egyenjogúságuk biztosítása szükségessé teszi a nemzeti-ségek által lakott területeken a nemzetiségi szempontból maximálisan egységes, kom-

91 Szlovákiában a parlamentet 1944 óta Szlovák Nemzeti Tanácsnak (szlovákul: Slovenská národná rada), a kormánynak megfelelő szervet Megbízottak Testületének (Zbor povereníkov), a tulajdonképpeni mi-nisztériumokat pedig megbízotti hivataloknak (poverenictvo) nevezték.

92 Az ország új közigazgatási felosztásáról rendelkező 36/1960 sz. törvény a kis területű járások össze-vonásakor a magyar jellegű járásokat általában szlovák túlsúlyú járásokkal vonta össze, a korábbi nyol-cról kettőre (Dunaszerdahelyi és Komáromi járás) csökkentve ezáltal a magyar többségű járások szá-mát.

pakt területi egységek létrehozását a járások új területi átszervezésével, melyre a földrajzi feltételek is kedvezőek.

Ezzel egy időben szervezetenként biztosítani a járásokban a nemzetek és nemzetiségek kisebbségben élő tagjainak egyenjogúságát.

c) Javasoljuk a nemzetiségeknek a közügyekben való aktívabb részvétele érdekében:

– hogy a Szlovák Nemzeti Tanács minden bizottságába a képviselőkön kívül a nemzetiségek tagjai (szakemberek) mint bizottsági tagok is bekerüljenek;

– hogy a nemzetiségek tagjai az adott területen arányszámuknak megfelelően legyenek képviselve a központi, kerületi, járási és helyi választott és végrehajtó szervezetekben;

– nagy gondot fordítani – az arányszám szem előtt tartása mellett – a választott szervezetbe javasolt képviselők kiválasztására is, hogy felkészülten s aktívan képviseljék minden szinten a nemzetiségek érdekeit;

– a Szlovákiai Szakszervezeti Tanács és a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség Szlovákiai Központi Bizottságán nemzetiségi osztályt alakítani, a többi társadalmi szervezet szlovákiai bizottságán magyar ügyek referensi⁹³ funkcióját létesíteni.

Ezeknek az intézkedéseknek a megvalósítása után a CSKP XIV. kongresszusának előkészítésével és az Alkotmány megváltoztatásának tervezetével kapcsolatban javasoljuk:

– az Alkotmányban leszögezni azokat az alapelveket, melyek biztosítják a nemzetiségek nemzeti létét, helyzetét, kultúrájának önálló fejlesztését és öntudatának elmélyítését;

– alapos politikai és szakmai körültekintéssel olyan alapvető elvek kidolgozását a nemzetiségek jogi helyzetének meghatározására és intézmények létesítését e jogok érvényesítésére, mely a leghatékonyabb megoldást biztosítja az öngazgatás elve alapján érvényesülő társadalmi és nemzeti egyenjogúsághoz;

– mindazoknak a törvényeknek és rendeleteknek a felülvizsgálását, melyeket 1945-től a magyar nemzetiségű polgárokkal kapcsolatban hoztak, és a diszkrimináló törvények eltörlését.

2. A nemzetek és a nemzetiségek iskolai műveltségi szintje között jelentős különbségek vannak. A tudományos-műszaki forradalom diktálta feladatok hiánytalan teljesítése, a demokratizmus elmélyítése megköveteli a nemzetek és nemzetiségek politikai, gazdasági és kulturális életkörülményeiben mutatkozó különbségek megközelítőleges, de határozott kiegyenlítését, ami csakis az iskolai műveltségi szintek közötti különbségek megszüntetésével valósítható meg. A jelenlegi nemzetiségi iskolahálózat zömmel csak alapiskolai szinttel biztosítja a „minden gyermek számára egyenlő tanulási lehetőségek megteremtését” anyanyelven. Az ifjúságnak az anyanyelven történő II. ciklusú oktatásban való részvétele nem felel meg korunk követelményeinek, és ezáltal erősen fékezi az ökonómiai és a politikai kiegyenlítődéssé annyira szükséges folyamatát. A II. ciklusú iskolák hálózatának ez a hiányossága tovább növeli a közép- és főiskolai műveltségi szint között meglévő egészségtelen különbségeket.

Hazánk zömmel magyarlakta területei fejlődésének egyik alapfeltétele a nemzetiségi iskolák továbbfejlesztése. Csak az anyanyelven folytatott oktató-nevelő munkával le-

93 előadói, szakelőadói.

het biztosítani az egyén sokoldalú, harmonikus fejlődését, a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus elmélyítését. Az a nemzeti szempontokat figyelembe nem vevő gyakorlat, mely a nemzetiségi iskolák vezetésében uralkodik, a bizalmatlanság atmoszféráját szülte és elmaradottsághoz vezetett. Az iskolaügy a legsajátosabb nemzeti, a mi esetünkben nemzetiségi ügy. Ezért lehetővé kell tenni, hogy a magyar iskolákat magyar iskolaügyi intézmények irányítsák és vezessék, mert csupán ez a biztosíték arra, hogy minél hamarabb felzárkózhassanak az egész hazánkban közös oktatói-nevelői célok hiánytalan teljesítésében.

A magyar iskolaügy fennálló problémái megoldásának és további fejlődésének céljából javasoljuk:

- meg kell teremteni a nemzetiségi ifjúság elhelyezkedésének és továbbtanulásának a nemzetekével azonos feltételeit és egyenlő továbbtanulási arányát. Rendelkezéssel biztosítani kell a magyar fiatalok arányos felvételét a főiskolákra;

- kellő mértékben figyelembe kell venni a nemzetiségi iskolák kérdéseinek és irányításának gyakorlatában a nemzeti szempontokat;

- meg kell teremteni a nemzetiségi iskolák vezetéséhez és irányításához, valamint sajátos kérdéseinek önálló megoldásához szükséges jogi feltételeket és az ehhez szükséges tudományos és kutatóintézményeket;

- a magyar nemzetiségű főiskolások és egyetemisták számának emelését (főleg műszaki irányzatokon) és a Magyarországon való továbbtanulás kérdését is minél hamarabb rendezni kell.

3. A nemzetiségek létének legsajátosabb kifejezője: saját kultúrájuk. Ennek fejlesztése és irányítása minden egyes nemzetiségnek legsajátosabb érdeke. A nemzetiségek kultúrája specifikus helyet foglal el a csehszlovák kulturális kontextusban, mivel szervesen és elválaszthatatlanul kapcsolódik nemzetünk kultúrájához és hagyományaihoz – a mi esetünkben például az egyetemes magyar nemzeti kultúrához. Nagy figyelmet kell fordítani a nemzetiségek kultúrája további fejlődésének biztosítására, mivel ezen a téren a legérzékenyebbek az emberek. A kultúra és a nemzetiségek társadalmi életének fejlődése tudományos intézeteket és munkahelyeket igényel.

Ezért javasoljuk:

- a cseh és szlovák kulturális élet demokratizálódásával azonos alapelveket kell érvényesíteni a nemzetiségek kultúrájával kapcsolatban is. A nemzetiségek kultúráját úgy kell tekinteni, mint sajátos kultúrát, mely önálló, nem pedig a cseh vagy szlovák kultúrának magyar nyelven való tolmácsolása. A nemzetiségek kultúrája része a csehszlovák kulturális kontextusnak, de a saját egyetemes nemzeti kultúrájának is, mellyel elszakíthatatlan szálak kötik össze. Fejlődésének feltételeit anyagilag és kaderszempontból intézményesen kell biztosítani;

- szükséges ezért a nemzetiségi lét szükségleteinek megfelelő tudományos és kulturális intézetek, munkahelyek és intézmények létesítése;

- a nemzetiségek kultúrájának gondozása és anyagi biztosítása szempontjából nagy feladat vár az ezért felelős állami intézményekre és nemzeti bizottságokra, melyeknek e feladatot a nemzetiségek kulturális szövetségeivel közösen kell biztosítaniok.

II.

Meggyőződésünk, hogy az I. fejezetben felsorolt intézkedések nélkül a nemzetiségek kérdésének megoldása a félmegoldások stádiumában marad és helyzete továbbra is a demokráciával összeegyeztethetetlenül az egyéni jóakarattól és szubjektív döntésektől függ.

Meggyőződésünk, hogy ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtása és elveknek az érvényesítése az egység és összefogás leghatékonyabb megerősítője, a hazaszeretet legerősebb elmélyítője. Ezek az intézkedések közvetlenül és hatékonyan elősegítik a szocializmus építését, a CSKP iránti bizalom megszilárdítását, a nemzetek és nemzetiségek közeledését, hazánk népei egységének elmélyítését.

A Csemadok Központi Bizottsága javasolja, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaság politikai képviselői a CSKP és az SZLKP KB akciós programjában teljes felelőséggel nyilatkoztassák ki a csehszlovákiai magyar nemzetiség államjogi helyzetét.

A párt akciós programján szlovák kommunistákból álló munkacsoportok dolgoznak. Javasoljuk Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága elnökségének, hogy a párt magyar és ukrán nemzetiségű tagjaiból állítson fel egy munkacsoportot és bízza meg, hogy dolgozza ki az akciósprogramnak a nemzetiségek kérdéséről szóló részét.

III.

A Nemzeti Front és a Nemzeti Frontba tömörült társadalmi szervezetek hazánk társadalmi életének fontos szervei. Az a demokratizálódás, amely a CSKP KB januári ülésével egész népünk javára megkezdődött, tág teret biztosít a társadalmi szervezetek aktív munkájának és lehetőségeket arra, hogy a társadalmi szervezetek összhangban legyenek az étellel, kifejezzék a szervezet tagságának nézeteit és érdekeit, s ezáltal a társadalmi élet és az egész társadalom igényeinek, szükségleteinek és céljainak megfeleljenek, a társadalmi élet szervezőivé s a legszélesebb rétegek mozgósítóivá váljanak.

A csehszlovákiai magyar nemzetiség politikai és államjogi kérdéseinek megoldása szilárd alapot biztosít ahhoz, hogy a Csemadok, mely Dél-Szlovákia minden magyarlakta községében működik, az eddigieknél is hatásosabban segítse elő a párt politikájának megvalósulását a magyar nemzetiség körében.

Fő feladatunknak tekintjük tagságunk és a csehszlovákiai magyar dolgozók kommunista szellemben való nevelését, a párt és a köztársaság iránti hűség és odaadás elmélyítését, a proletár internacionalizmusból fakadó szocialista hazafiság és egészséges nemzeti öntudat fejlesztését. Minden munkánk célja népeink egységének megszilárdítása s a népgazdasági feladatok teljesítésének elősegítése.

Tudjuk, hogy a múltban keletkezett hibák és ferdeségek eltávolítása kemény munkát, meggondoltságot, türelmet és egységet követel. Csehszlovákia nemzeteihez szilárdan felzárkózva, egységben, becsületesen fogunk dolgozni a szocializmus, a nép javáért.

A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók
Kulturális Szövetségének
Központi Bizottsága

FKI, Csemadok irattára, KB-IV-5, géppel írt tisztázat⁹⁴

94 A dokumentumot közli még Szabó Rezső: i. m. 350–358. p.